

rala iznaci nova rješenja, jer, kako nas upozrava, »metoda rečenice kalkvu su nudile lingvističke teorije nije se dala protegnuti na tekst ni u funkcionalnom, ni u sintaktičko-semantičkom aspektu.« Valjalo je, dakle, iznaci iz okvira formalnojezičnog opisa kako se ne bi žrtvovao problem. Međutim, to nije bilo samo po sebi tako jednostavno i jasno jer su autoricu »s onu stranu jezika« čekala nova pitanja. Ovakvo je formulirala:

»Kako ograničiti područje jezične komunikacije kad se ono ne da svestri na jezične oblike nego se tiče njihove upotrebe?«

Kojim pravilom, kojim teorijskim načelom obuhvatiti kvalitetu iskustva prema kojemu dok govorimo ili pišemo, slušamo ili čitamo više prepoznajemo, nagadamo i naslućujemo, nego što pozajmimo, prenosimo ili vladamo?«

Slijedeći novije tendencije u svetskoj znanosti o jeziku, Mirna Velčić jasno i u veoma logičnom slijedu nastoji pokazati i protumačiti sve bitne elemente koji dolaze u lingvističkoj analizi diskursa i dati nam pregled metodologije za analizu tekstova na ovoj razini. Teoretska izlaganja autorica istodobno ilustrira na pomnoj analizi strukture teksta, a cjelokupnu problematiku nastoji rasvjetliti iz najrazličitijih gledišta i prema različitim kriterijumima.

Kao posebnu vrijednost knjige valja istaći činjenicu da se u njoj s jedne strane, premda se obraduju strogi teorijski problemi, nalaze brojni primjeri iz hrvatsko-srpskih znanstvenih iskaza, a s druge strane u radu stalno uspostavlja kritički dijalog s našom gramatičarskom tradicijom od Maretića do danas.

Autorica je zašla u područje koje je kod nas gotovo neispitano i morala je u njemu jasno odrediti svoje uže područje interesa, svoju konцепciju. Često je morala (i znala) izbjegći terminološke zamke, koje se uvek nadu pred onima koji zalaže u novo i nepoznato, i pronaći prikladne termine za pojave koje se u našoj lingvističkoj praksi nisu uglavnom nikako zvali.

Knjiga *Uvod u lingvistiku teksta* izrazito je znanstveno utemeljeno djelo za koje će, vjerujemo, biti zainteresirani stručnjaci (i znanstvenici i studenti) koji se bave bilo kojom granom lingvistike ili proučavaju bilo koji aspekt hrvatskog ili srpskog jezika. Premda je knjiga zakoračila u nepoznato i nedovoljno istraženo područje, ona nije samo puka informacija o novome već predstavlja promišljen, logičan, kreativan i koherentan pristup koji je velikim dijelom plod vlastitih autoričinskih analiza i istraživanja.

Uvod u lingvistiku teksta knjiga je koja zaslužuje punu pažnju jer predstavlja bitan i obogaćujući doprinos našoj lingvistici.

Završit ćemo ovaj kratki prikaz citiranjem iz autoričina predgovora:

»Sve što kažemo i napišemo nepotpuno je i nužno obilježeno našim neiskustvom i neznanjem. Tekstovi su puni nedostataka i pogrešaka te su zato upućeni na dopune i promjene. Onima koji su spremni radite pitanje nego spremno davati odgovore, onima koje više zanima proces proučavanja na formule s ponudenim rješenjima, onima koji će istinu manje tražiti tamo gdje stvari jesu, a više tamo gdje nisu i koji će pritom sebe dovoditi u pitanje povjeravam ovu malu knjigu.«

razmede epoha

Andrija Kačić Miošić: *Razgovor ugodni naroda slovenskoga*.

Matija Antun Reljković: *Satir iliti divji čovik*. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1988.

ljiljana kolenić

Ova lusksuzno opremljena knjiga sadrži dva naša značajna djela iz razdoblja prosvjetiteljstva: *Razgovor ugodni naroda slovenskoga* franjevca iz Makarskog primorja, Andrije Kačića Miošića i *Satir iliti divji čovik* Slavonca, vojnika od profesije, Matije Antuna Reljkovića. Oba su djela objavljena prema svojim drugim izdanjima, što znači da se u biblioteci Temelji (SNL) donose proširene, šire njihove verzije. Prvo je izdanje *Razgovora* izislo 1756. u Mlecima, a drugo 1762. također u Mlecima. Prvo izdanje *Satira* stampano je 1762. u Dresdenu, drugo 1779. u Osijeku. Zajedničko je tim djelima ne samo razdoblje u kojem se javljaju, nego i njihov odnos prema svojoj čitalačkoj publici: svjesno nastojanje da privuku što veći broj čitalaca iz svih društvenih slojeva. Što je još značajnije, ne radi se samo o naporu, nego i o uspjehu. *Razgovor* je najčešće objavljivana od svih hrvatskih knjiga prije ilirizma. Da bi uspjeli u svom naumu, ovi autori morali su dobro poznavati ukus publike, književnu formu koja njoj odgovara, tematiku koja je privlači, stil i jezik koji razumiju i najniži slojevi. Stoga nam *Razgovor* i *Satir* govore nešto ne samo o književnosti u doba prosvjetiteljstva, nego i o složenom odnosu između knjige i njezinih čitalaca.

Oba djela priredio je (prema kritičkom izdanju Tome Matića) prof. Josip Vončina, koji je napisao i duži uvod pod naslovom »Kačić i Reljković na razmedi epoha«, komentare i rječnik današnjem čitaocu nepoznatih riječi.

U komentariima daju se sažeti podaci o osobama i događajima koji se spominju u navedenim djelima, neke jezične i stilске osobine teksta koje bi danas mogle biti nerazumljive i sl. Doda li se tome opširan rječnik onih riječi koje više nisu u upotrebi (ili nisu u upotrebi u tom obliku), može se reći da je razumevanje *Razgovora* i *Satira* olakšano, pristupačnije suvremenom čitatelju.

Teško je reći kojoj književnoj vrsti pripada Kačićev *Razgovor ugodni naroda slovenskoga*. Obično se govori o njemu kao o »djelu«, »pjesmarici«. Prof. Josip Vončina predlaže i naziv »zbirka«, jer sadrži prozne sastavke i pjesme bez neke povezanosti u čvrstu cijelinu. Tekstovi u toj zbirci govore o južnoslavenskoj prošlosti, ratovanjima, junacima, malim ljudima koji su se nećim istakli.

Za razliku od toga, *Satir iliti divji čovik* Matije Antuna Reljkovića govori o suvremenom slavenskom životu, problemima svoga vremena. Djelo ima prosvjetiteljsko-didaktičku svrhu (koja se često i jedina isticala, pa time i prenaglašavala). Iako se radi zapravo o didaktičkom spjevu, djelo ima i književnih kvaliteta: smisao za portretiranje cijelog niza običnih, za tadašnju Slavoniju tipičnih likova; vještina stvaranja dijaloga; brojni frazemi koji daju život rečenici...«

Nije ovde cilj da se nešto novo i značajno kaže o samim djelima. O njima je već mnogo rečeno. Potrebno je samo uputiti na njihovo ponovno čitanje, koje je ovim Liberovim izdanjem sada pristupačnije zbog iscrpnog rječnika i kratkih, ali sadržajnih komentara. Evo za ilustraciju jedan primjer: Reljković u predgovoru drugog izdanja *Satira* govori o kritičarima koji su napali prvo izdanje. Međutim, ne bilježi njihova imena, nego im daje nadimke. Običnom čitaocu neće odmah pasti na pamet da Reljković svojim napadačima zapravo daje podrugljiva imena: Momus i Nesmir Kudilović. A u komentarama Liberovog izdanja nalazimo: »Momus: Reljković ima na umu značenja što ih za tu riječ nalazi u staroj hrvatskoj leksikografiji. Prema Sušnik-Jambrešiću (*Lexicon*, s. v.) momus je: 'prigovaravec, koji vsa bolje hoće znati, vteknos'; prema Belostencu (*Gazophylacium* I., s. v.): 'kuditel luckeh činov, ogovortel, oponašavec'«. (str. 877) Uz Nesmir Kudilović komentator je kratak: »koji kudi bez mjere«. (str. 878)

Nastojanju da suvremenom čitatelju djela budu pristupačna i razumljiva pomaže i opširan predgovor (stotinjak stranica) u kojem doznajemo brojne podatke: o povijesnim prilikama u kojima su *Razgovor* i *Satir* nastali, o životopisima njihovih autora, o jeziku i stilu samih djela, o polemikama koje su ta djela izazvala.

Predgovor je, kao što je već upozoren, napisao prof. J. Vončina, vrstan poznavalac Kačićeva i Reljkovićeva rada. Neobično je zanimljiva njegova rekonstrukcija polemike koja je izbila nakon prvog izdanja *Satira*. O samoj polemici doznaje se posredno: iz predgovora drugom izdanju *Satira*, te iz predgovora Došenove *Jeke Planine*. Ni iz jednog od tih izvora ne može se saznati tko je autor napada na Reljkovićev djeło, jer sam pamlet nije pronađen. Poznato je samo to da je on je 1767. objavljen pod naslovom *Tamburaš slavonski*. Smatralo se da je autor *Tamburaša* htio diskvalificirati Reljkovića kao čitaljaka, da je to osoba vična »grubim ličnim uvredama« (T. Matić), dakle, netko bez visokih moralnih

vrijednosti. Reljković je, naprotiv, proglašavan žrtvom zavisti. Prof. Vončina ima drugačije videnje ove, za hrvatsku književnost i kulturu važne polemike. On na osnovi predgovora Došenove *Jeke planine* i predgovora *Satira*, te razlike između nekih dijelova prvog i drugog izdanja tog spjeva, zaključuje da autor polemike ne napada Reljkovića osobno, nego njegovo djelo; nadalje, da se ne radi o bezrazložnom napadu nego o principijelnoj raspravi koja govori o važnim kulturnim, jezičnim i pravopisnim pitanjima; da je autor pamphleta bio učen čovjek (vjerojatno franjevac); da je Reljković u drugom izdanju upravo zbog tog napada bio oprezniji te da je većinu primjedbi koje daje *Tamburaš* prihvatio i uvažio.

Najzad još treba reći da nije slučajno da su se ova dva djela naše starije književnosti našla u istoj knjizi. Imaju ona, pored osobina koje ih razdvajaju, dosta zajedničkog: pripadaju istom razdoblju, uzor im je narodni deseterak ali i pisana jezična tradicija. Pored toga, od Kačića i Reljkovića počinje doba standardizacije novog štokavskog hrvatskog književnog jezika, razdoblje koje neposredno prethodi ilirizmu. Većina ideja o standardnom jeziku iz toga vremena u ilirizmu će se i ostvariti. (Značajnu ulogu u standardizaciji književnog jezika imao je i sám Reljković — napisao je »Novu slavonsku i nimačku gramatiku«.)

Ovo izdanje Kačićeva *Razgovora* i Reljkovićeva *Satira* važan je događaj kako za one koji proučavaju našu stariju književnost, tako i za one koji se bave poviješću jezika. A vjerojatno će i običan čitalac u ovim djelima naći nešto za sebe, jer, ne treba zaboraviti, onda kada su nastala, privukla su pažnju upravo najšire čitalačke publice.